

Pedagoški doprinos Marije Jambrišak

Krajinović, Paula

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:028481>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Paula Krajinović

Pedagoški doprinos Marije Jambrišak
(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za pedagogiju

Paula Krajinović

JMBAG: 0009087027

Pedagoški doprinos Marije Jambrišak

(ZAVRŠNI RAD)

Prijediplomski sveučilišni studij jednopredmetne pedagogije

Mentorica: dr. sc. Ivana Miočić

Rijeka, 03.09.2023.

IZJAVA O AUTORSTVU

Ovime potvrđujem da sam osobno napisala rad pod naslovom: *Pedagoški doprinos Marije Jambrišak* te da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi i ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežnim izvorima, literaturi i drugom) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime studenta/ice: Paula Krajinović

Datum: 03.09.2023.

Vlastoručni potpis:

SADRŽAJ

UVOD	1
1. POVIJESNI KONTEKST HRVATSKE U XIX. STOLJEĆU	2
1.1. Razdoblje prije Austro-ugarske nagodbe	2
1.2. Razdoblje nakon Austro-ugarske nagodbe	3
1.3. Kraj XIX. i početak XX. stoljeća	4
2. ODGOJNO-OBRAZOVNE PRILIKE U XIX. STOLJEĆU NA PODRUČJU HRVATSKE	6
2.1. Promjene nakon Zakona o ustroju pučkih škola i preparandija 1874.	6
2.2. Svakodnevni život učenika i učenica	8
3. DOPRINOS MARIJE JAMBRIŠAK UČITELJSKOM POKRETU I RAZVOJU PEDAGOŠKE MISLI	10
3.1. Društveni ugled učitelja za vrijeme djelovanja Marije Jambrišak.....	10
3.2. Doprinos Marije Jambrišak Prvoj općoj učiteljskoj skupštini	10
3.3. Utjecaj iskustva studiranja na formiranje pedagoških stavova Marije Jambrišak	11
3.4. Djelovanje Marije Jambrišak u Hrvatskom književno-pedagoškom zboru	12
3.5. Kritika celibata učiteljica	13
3.6. Razvoj pedagoške misli Marije Jambrišak	13
3.7. Kraj profesionalne karijere	14
4. ODGOJ I OBRAZOVANJE DJEVOJČICA/DJEVOJAKA/ŽENA	15
4.1. Vodeća razmišljanja o ženskom odgoju i obrazovanju	15
4.2. Stanje osnovnog i srednjeg obrazovanja za djevojčice i djevojke	18
4.3. Uloga Marije Jambrišak u osnivanju Ženskog liceja	19
4.4. Otvaranje puta visokom obrazovanju	21
ZAKLJUČAK	22
LITERATURA:.....	24

UVOD

Marija Jambrišak rođena je 5.9.1847. u Karlovcu kao sedmo, najmlađe i posljednje dijete Ivana Jambrišaka i Katarine (djevojačkog prezimena Jasbić) te odrasla uz šest sestara i brata Janka. Otac joj umire rano te se obitelj 1853. seli u Zagreb gdje pohađa osnovnu školu kod sestara milosrdnica koja je trajala četiri godine. Nakon završetka iste, po želji majke ponavlja četvrti razred u samostanu, gdje također nastavlja dvogodišnje školovanje u učiteljskoj školi. Sa šesnaest godina završava učiteljsku školu, ali budući da je bila premlada za samostalan rad, radila je u samostanu uršulinki u Varaždinu, točnije obavljala nešto slično besplatnoj praksi. Godine 1865., s 18 godina, polaže učiteljski ispit u Zagrebu i dobiva svjedodžbu za učiteljicu. Tada započinje njen dug karijerni put aktivnog djelovanja u društvenom, javnom i prosvjetnom području gotovo cijelu polovicu XIX. stoljeća i prve godine XX. (Ogrizović, 1979). Marija Jambrišak je 40 godina službeno, i niz godina nakon toga neslužbeno, djelovala u sferi odgoja i obrazovanja te borbe za ravnopravnost. Kao jedna od prvih žena koja je dublje i šire shvatila žensko pitanje, zalagala se za ravnopravnost putem odgoja i obrazovanja, protivila dominaciji klera u društvu i školstvu, zauzela se za bolji ugled, materijalni položaj i stručno usavršavanje učiteljstva, modernizaciju odgojno-obrazovnog sustava djevojčica i djevojaka, osnutak novih škola, individualnost u pristupu učenicima/cama i ukinuće fizičke kazne. Također je zastupala napredna shvaćanja o problemima didaktike i metodike nastave, moralnom i tjelesnom odgoju i problemu ručnoga rada (Pleše, 2005). Za nju je od presudne važnosti odgoj djeteta u obitelji, a mnogo više ističe značenje majke nego oca te smatra da od ljubavi prema majci počinje ljubav prema domovini (Ogrizović, 1979). U vrijeme kada javne i stručne rasprave raspravljaju o umnoj (ne)sposobnosti žena za obrazovanje, Jambrišak se hrabro zalaže za njihovo šire sudjelovanje u javnom i društvenom životu te jasno definira i određuje potrebu i značenje ženskog odgoja i obrazovanja. Cilj ovoga rada jest prikazati život i rad Marije Jambrišak te ukazati na njen doprinos pedagogiji kroz društveno-povijesni kontekst XIX. i XX. stoljeća.

1. POVIJESNI KONTEKST HRVATSKE U XIX. STOLJEĆU

1.1. Razdoblje prije Austro-ugarske nagodbe

Kako bismo bolje razumjeli lik i djelo Marije Jambrišak, važno je poznavati povijesni kontekst koji je prethodio njenom djelovanju te društvene, povijesne, političke i obrazovne prilike za vrijeme kojih je živjela i radila. Uzevši u obzir specifičnost tadašnjih zbivanja, navedeni kontekst mnogo nam govori o recipročnom odnosu između nje i tadašnje okoline kroz koji možemo pronaći razloge za njena razmišljanja o društvenim problemima. Zato ćemo u ovom poglavlju ukratko opisati zbivanja na području Hrvatske XIX. i XX. stoljeća u tri dijela: prije i nakon Austro-Ugarske nagodbe te krajem XIX. i početkom XX. stoljeća, dok ćemo se obrazovnim kontekstom detaljnije baviti u drugom poglavlju. Najprije ćemo se osvrnuti na događanja koja su prethodila potpisivanju Austro-ugarske nagodbe.

Za vrijeme prve polovice XIX. stoljeća raste nezadovoljstvo sa necjelovitošću i rascjepkanošću Hrvatske zbog čega se razvija hrvatski narodni preporod ili ilirski pokret čiji cilj je bio ujediniti Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju, Rijeku, Vojnu granicu, Bosnu i slovenske zemlje u jednu državu koja bi bila u sastavu Habsburške Monarhije (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, bez datuma -d). U razdoblju od 1830. do 1848. feudalno društvo na prostoru Hrvatske slabi te se ubrzava preporod hrvatskog naroda kroz normiranje književnog jezika i pisma, pokretanje novina i časopisa, utemeljenje nacionalnih ustanova, odbacivanje latinskog, njemačkog i mađarskog jezika te službeno korištenje hrvatskog jezika. Nakon revolucionarnih zbivanja 1848.-1849.¹, Franjo Josip I. preuzima vlast te bečka vlada s ministrom Aleksandrom Bachom radi na tome da se suzbiju sve nacionalne i napredne liberalne namjere koje su zaslužne za revoluciju u Hrvatskoj. Seljacima je nametnut novi porez, a upravni kadar države sastojao se od stranih i domaćih službenika koji su bili odani režimu (Franković i sur., 1958).

Hrvatski sabor biva raspušten 1850. te 1852. započinje doba otvorenog (Bachovog) apsolutizma u kojemu je zabranjena uporaba hrvatske zastave, provodi se otvorena germanizacija i zatire se hrvatski jezik (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, bez datuma -b). Tada se na sve načine nastojalo oslabiti sve oblike revolucionarne nacionalne i kulturne

¹ Misli se na otpor hrvatskih političara na prijedlog Ugarskog sabora da Monarhija postane centralizirana država s mađarskim kao službenim jezikom. Unatoč tome što je većina nacionalnih zahtjeva ovog vremena doživjela neuspjeh, oblikovane su osnovne ideje koje će obilježiti hrvatsku politiku do 1918. i započeti preobrazbu u moderno građansko društvo (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, bez datuma -i).

djelatnosti. Napredni javni djelatnici (Marija Jambrišak, Ivan Filipović², Mirko Bogović³, Ivan Kukuljević⁴ i drugi), odgojeni za vrijeme Narodnog pokreta, nisu mogli politički djelovati, ali su se nadali da će kroz kulturno-prosvjetni rad moći položiti temelje narodnom oslobođenju. (Franković i sur. 1958).

Godine 1859., nakon poraza austrijske vojske u Italiji, ukida se otvoreni apsolutizam, narodi ponovno dobivaju svoje ustave i poboljšavaju se hrvatske političke prilike. Ipak, ona se još uvijek smatra pokrajinom Austrije i stoji pred mnogo neriješenih državnopravnih i ekonomskih pitanja. Kapitalizam počinje uvelike utjecati na Hrvatsku i nepovoljan je za njenu privredu, a pogotovo za seljaštvo koje biva eksploatirano i mora prodavati svoj rad i proizvode za niske cijene. Buržoaski sloj hrvatskih liberala i dalje ostaje glavnim nositeljem političkih borbi, ali sada i nositelj vlasti zbog čega tada nisu bili toliko revolucionarni koliko prije i poslije 1848., već su postali oportunisti. Iz toga razloga nisu mogli ostvariti suradnju s nezadovoljnim seljaštvom i radničkom klasom, što je tada bilo prijeko potrebno (Franković i sur. 1958).

1.2. Razdoblje nakon Austro-ugarske nagodbe

Godine 1867. potpisuje se Austro-ugarska nagodba kojom su uređeni odnosi između zemalja pod vlašću Habsburgovaca (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, bez datuma -a) te godinu nakon dolazi do Hrvatsko-ugarske nagodbe koja je bila najteži udarac suvremenoj i kasnijoj Hrvatskoj. Nagodbom je Hrvatska pravno-ekonomski podčinjena Mađarima, ali je dobila autonomiju u zakonodavstvu i upravi. Budući da nije mogla u potpunosti ostvariti svoju autonomiju, njeno školstvo je znatno zaostajalo za ostatkom Ugarske zbog čega se povela borba za revizijom te 1873. Ivan Mažuranić postaje banom Hrvatske. Iako je prema revidiranoj Nagodbi Hrvatska imala samoupravu u nastavi, u praksi je djelovanje Sabora bilo pod voljom vladara koji je mogao uskratiti bilo koju odredbu ili ju je ugarska vlada mogla odobriti (ili ne) u procesu provjere od strane njihova ministarstva. Budući da dana kvota (od strane Monarhije)

² Ivan Filipović (1823-1895) bio je učitelj i književnik koji se borio za nacionalnu slobodu te pokrenuo i osnovao razne učiteljske udruge i ustanove. Također je uređivao časopise, listove i knjige za učitelje i djecu te pisao čitanke i početnice. Jedan je od osnivača HPKZ-a, *Saveza hrvatskih učiteljskih društava, Općih hrvatskih učiteljskih skupština, Hrvatskog učiteljskog doma, Učiteljskoga konvikta* i drugih te pokretač *Pedagogijske enciklopedije* 1895. (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, bez datuma -c).

³ Mirko Bogović (1816-1893) bio je književnik, odvjetnik i političar te urednik časopisa *Neven* 1852. Također je bio sudionik Hrvatskog narodnog preporoda, župan Zagrebačke županije te saborski zastupnik i savjetnik ministarstva za Hrvatsku u Pešti 1871-1875. Smatra se najistaknutijim hrvatskim piscem 1850-ih (Bogdanović i Sokač Bogdanović, 2016).

⁴ Ivan Kukuljević Sakcinski (1816-1889) bio je političar, znanstvenik, povjesničar, književnik te jedan od pokretača Hrvatskog narodnog preporoda. Utemeljio je brojne znanstvene discipline, arhive, knjižnice, muzeje, časopise i kulturno-povijesna društva. Istaknuo se svojim govorima u Hrvatskom saboru i borbi za podizanje narodne svijesti te ostvarivanje samostalnosti hrvatskog naroda. Kroz svoj cjeloživotni rad postavio je temelje modernoj historiografiji 19. stoljeća u Hrvatskoj (Kurelac, 1994).

za podmirivanje troškova nije bila dovoljna, moralo se uvesti poreze, protiv kojih se narod bunio i zbog čega je školstvo (posebno osnovno) ovisilo o općinskim financijama koje su bile nedostatne (Franković i sur., 1958). U razdoblju od 1873. do 1903. prepoznajemo razdoblje modernizacije za vrijeme vladavine Narodne stranke i bana Ivana Mažuranića (1873-1880) te razdoblje mađarizacije za vrijeme banova Ladislava Pejačevića (1880-1883) i Dragutina Khuena-Héderváryja (1883-1903). U prvom periodu najdulje vlada jedna nacionalna stranka u Hrvatskoj, nastoji se razviti kulturni život i nezavisnost kroz otvaranje Sveučilišta i uvođenje naprednih zakona kao što su: zakon o sudstvu i upravi, zakon o slobodi štampe, *Zakon o ustroju pučkih škola i preparandija* i drugih. Stranka se i dalje nije dovoljno odupirala Mađarima, još uvijek vlada ekonomska eksploatacija i pojavljuje se agrarna kriza koja traje do 1895. Stranka prava protivi se političkoj pasivnosti Narodne stranke, budi političku svijest građana i razvija borbeni duh u Hrvatskoj. Mažuranić biva smijenjen 1880. te je na njegovo mjesto postavljen grof Ladislav Pejačević. Za njegovo vrijeme sve je jači mađarski pritisak, a bune se guše krvlju i zatvorima. Godine 1883. on odstupa s položaja i banom postaje grof Karoly Khuen-Héderváry koji 20 godina guši nacionalni otpor Hrvata nasiljem, korupcijom, cenzurom, špijunažom, političkim progonima i drugim nasilnim metodama (Franković i sur., 1958). Imenovan je banom upravo kako bi se spriječilo stvaranje hrvatske države i smanjio otpor mađarizaciji. Političkim nasiljem, ograničavanjem autonomije Sveučilišta i ograničavanjem prava glasa pučanstvu Hrvatske i Slavonije, Khuen-Héderváry uspostavlja apsolutističku vlast (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, bez datuma -e) te srpskoj buržoaziji je daje posebne povlastice zbog čega se razdor među Hrvatima i Srbima pojačao (Franković i sur., 1958). Stranka prava se cijepa, gubi svoju snagu, a mađarizacija se nastavlja. U znak protesta 10.10.1895. grupa studenata spaljuje mađarsku zastavu pred spomenikom bana Jelačića. Posljedično, 1903., nakon velikih protesta u kojima se isticala Socijal-demokratska stranka, narodni pokret se širi zemljom te Khuen-Héderváry na poziv Beča napušta Hrvatsku (Franković i sur., 1958).

1.3. Kraj XIX. i početak XX. stoljeća

Krajem XIX. stoljeća u Hrvatskoj se osjeća atmosfera opće nesigurnosti zbog neriješenih političkih prilika, modernizacije, početka industrijalizacije, formiranja građanskog društva, rušenja sistema starih vrijednosti i drugih društveno-političkih prilika koje su otežavale njen razvoj (Jagić, 2008). Tada također jača radnički pokret i pokreti mladih ljudi, što rezultira u dinamičnom narodnom pokretu i spomenutom svrgavanju Khuenovog režima. Od 1915. hrvatska se politika vodi kroz emigrantski jugoslavenski odbor, 29.10.1918. se odlukom

Hrvatskog sabora ulazi u državu Slovenaca, Hrvata i Srba te se 1.12.1918. ulazi u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca (Ledić, 1991). Mnoga ključna ekonomska i socijalna pitanja i dalje ostaju neriješena na početku XX. stoljeća (Ogrizović, 1979).

2. ODGOJNO-OBRAZOVNE PRILIKE U XIX. STOLJEĆU NA PODRUČJU HRVATSKE

2.1. Promjene nakon Zakona o ustroju pučkih škola i preparandija 1874.

Na polovini XIX. stoljeća hrvatski narod je u mnogočemu zaostao, nepismen, pun predrasuda i neaktivan u politici i društvenom životu (Ogrizović, 1979). Učenici su nedovoljno polazili nastavu te su do sredine XIX. stoljeća u osnovnim školama poučavali nedovoljno kvalificirani i neškolorani učitelji. Također, većina stanovništva je bila nepismena, što možemo potvrditi s podatkom iz 1869. koji govori da je tada u Banskoj Hrvatskoj bilo 85% nepismenih, od čega je 88% živjelo na selu, a 52% u gradu (Župan, 2017). Jaku ekonomsku i političku poziciju te monopol nad obrazovanjem tada ima katolička crkva, osobito otkad je sklopljen konkordat između Pija IX. i Franje Josipa I. 1855. čime su odgoj i obrazovanje smješteni pod nadležnost svećenstva te školama zajednički upravljaju država i crkva (Jagić, 2008). Za to vrijeme dolazi i do pojačanog razvoja pedagogijske teorije počevši od objave knjige Stjepana Ilijaševića⁵ *Obuka malenih ili katechetika: za porabu učiteljem i svećenikom* (1850.). Razdoblje prosvjetiteljske pedagogije traje od 1850. do 1918. te na početku istog dominira teologijska orijentacija (glavni predstavnici su Stjepan Ilijašević, Stjepan Novotny⁶ i Martin Štiglić⁷) te se nakon početka procesa sekularizacije školstva javlja dominacija herbartizma čiji su glavni predstavnici Stjepan Basariček⁸, zatim Josip Škavić⁹ i Antun Tunkl¹⁰.

⁵ Stjepan Ilijašević (1814-1903) bio je pedagog, pjesnik i svećenik, savjetnik u *Ministarstvu za bogoštovlje i nastavu* u Beču 1850.-1851. te suradnik u mnogim novinama i časopisima od 1860-ih do 1890-ih (Barić, 2005).

⁶ Stjepan Novotny (1833-1867) bio je pedagog, svećenik, kateheta u ženskoj preparandiji te profesor vjeronauka, pedagogije i didaktike u učiteljskoj školi. Kao jedan od organizatora udruživanja prosvjetnih djelatnika, 1859. je pokrenuo prvi pedagoški časopis *Napredak* te ga uređivao do 1866. Također je 1867. napisao prvi hrvatski udžbenik iz pedagogije *Gojidba i obuka* (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, bez datuma -m).

⁷ Martin Štiglić (1837-1914) bio je teolog i pedagog, profesor na *Visokom teološkom učilištu* u Senju te na *Kraljevskom sveučilištu Franje Josipa I.* u Zagrebu. Također je među prvima predavao pedagogiju na Zagrebačkom sveučilištu i imao veliku ulogu u osposobljavanju učiteljica (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, bez datuma -l).

⁸ Stjepan Basariček (1848-1918) bio je učitelj i pedagog. Kao aktivan i angažiran prosvjetni radnik sudjeluje u važnijim pedagoškim događajima u Hrvatskoj i Europi te uz suradnike osniva *Hrvatski pedagoško-književni zbor* 1871. Djelovao je i kao predsjednik *Saveza hrvatskih učiteljskih društava* te je bio dio mnogih povjerenstava. Kao urednik *Napretka* pamti se po zagovaranju herbartizma (Batinić i Radeka, 2017) te podizanju časopisa na znanstvenu razinu (Nekić, 2008). Imao je važnu ulogu u učiteljskom pokretu te 1875. postaje prvim svjetovnim nastavnikom pedagogije na Učiteljskoj školi u Zagrebu. (Batinić i Radeka, 2017).

⁹ Josip Škavić (1881-1940) bio je pedagog i profesor, tajnik HPKZ-a 1909-1930, podpredsjednik i tajnik *Saveza hrvatskih učiteljskih društava* te glavni urednik *Napretka* 1918-1930. Aktivan je na početku XX. stoljeća u pokretanju školskih reformi te uređuje *Pedagogijsku enciklopediju* 1895-1916 (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, bez datuma -k).

¹⁰ Antun Tunkl (1884-1961) bio je pedagog, učitelj pučke škole i profesor u učiteljskoj školi, upravitelj Hrvatskoga školskog muzeja 1946-1952, glavni urednik *Napretka* 1920-1933 te suradnik na prvoj *Povijesti školstva* i

Od 1860-ih u Saboru se raspravlja o reformi školstva (Franković i sur., 1958), a za to vrijeme Marija Jambrišak dobiva svoje prvo samostalno učiteljsko mjesto u Krapini (1867.) gdje radi četiri godine. Na ovom radnome mjestu stekla je povjerenje i simpatije učenika, učenica, ravnatelja, građana, kolega i kolegica. Također je bila suočena s velikim razlikama u životu različitih društvenih slojeva te s nepriznavanjem vrijednosti učiteljske profesije u društvu (Ogrizović, 1979). Već za vrijeme rada na prvom radnom mjestu u Krapini može se uočiti njeno snažno izraženo domoljublje i osjećaj za pravdu, ravnopravnost i slobodu. Njena ličnost bila je obilježena hrabrošću, ponosom, energičnošću i dostojanstvom, kako piše jedna od njenih učenica u Ženskom listu (Dr. M. I., 1936). U vrijeme teškog ekonomskog stanja, osiromašivanja seljaka i sitnograđanskog sloja i mnogih migracija, u javnosti se pojavljuje pitanje položaja i djelatnosti žene u obitelji, obrazovanju i društvu općenito. Sve više dolazi do prodiranja ideja da je žena nedovoljno „iskorištena“ snaga društva, sputana patrijarhatom, neobrazovana i nesamostalna da privređuje i pravilno odgaja djecu (Ogrizović, 1979).

Nakon mnogih rasprava u Saboru, reforma školstva napokon biva provedena 1874. *Zakonom ob ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*. Ovaj Zakon predstavlja značajnu promjenu u modernizaciji javnog školskog sustava Hrvatske te se smatra prvim hrvatskim školskim zakonom o obveznom obrazovanju (Gaćina Škalamera, 2014). Za vrijeme druge polovice XIX. stoljeća tzv. Mažuranićev Zakon postaje jednim od najliberalnijih školskih zakona u Europi zbog svojih glavnih odrednica (Gaćina Škalamera, 2014). Naime, Zakonom je polazak pučke škole postao obveznim, država je dobila ovlast za upravljanje i nadzor nad školama te je kao nastavni jezik određen hrvatski (Gaćina Škalamera, 2014). Nadalje, kao cilj pučke škole određen je moralni i religiozni odgoj te škola zakonski postaje svjetovna institucija, iako po ustroju i dalje ostaje dijelom religiozna. Sve pučke škole podijeljene su na opće i građanske¹¹ te su školske općine bile dužne osigurati sve školske potrepštine za učenike (za siromašne učenike osigurani su besplatni udžbenici i ostali pribor). Nastavni predmeti i njihovi nazivi su definirani (pri čemu je hrvatski jezik postao obavezan predmet) te je određeno trogodišnje trajanje učiteljskih škola ili preparandija (Raguž, 2010). Napredni redovi učitelja na čelu s Ivanom Filipovićem godinama se su se borili za školski zakon po kojemu bi škola bila neovisna od tutorstva crkve, što se i ostvaruje jer Katolička i Pravoslavna crkva gube isključivi nadzor nad školama. Ove odredbe bile su

pedagogije u Hrvatskoj s Dragutinom Frankovićem. Bio je aktivan u HPKZ-u i Savezu hrvatskih učiteljskih društava (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, bez datuma -n).

¹¹ Opće pučke škole su mogle biti privatne i javne te su trajale četiri razreda. Građanske pučke škole nisu bile obvezne i trajale su tri razreda (Raguž, 2010).

revolucionarne jer su pučke četverogodišnje škole postale obvezne za svu djecu bez obzira na njihovu vjeru i spol (Jagić, 2008) te je broj nastavnih predmeta povećan i sadržajno proširen (Ogrizović, 1989). Također, učiteljice su se izjednačile s učiteljima po svim pravima, uključujući i plaću (Jagić, 2008). Nakon spomenute reforme do 1880. djelomično se smanjila nepismenost, iako je gotovo 75% stanovništva Banske Hrvatske te 87% stanovništva Dalmacije još uvijek bilo nepismeno (Župan, 2017).

Početak XX. stoljeća javljaju se reformski pravci pedagogije te herbartizam slabi, nastavlja se borba za jačanje učiteljstva i poboljšanje njihovog društvenog statusa te postavljaju temelji koji su pomogli kasnijem razvoju pedagogije kao znanosti (Radeka, 2011). Teorijska pedagoška misao tek je u začetku, originalnih radova nema puno, ali je značajna borba za narodnu, slobodnu, znanstveno utemeljenu školu i veću slobodu te ugled učitelja. Neki od najznačajnijih pedagoga su već spomenuti Ivan Filipović te Marija Fabković¹² i Skender Fabković¹³. Godine 1859. izlazi prvi broj časopisa *Napredak* (čiji je prvi urednik Stjepan Novotny, zatim Skender Fabković, Ljudevit Modec¹⁴ i Stjepan Basariček). Neke od ostalih publikacija su *Hrvatski učitelj*, *Nastavni vjesnik*, *Smilje*, *Kršćanska škola*, *Školski prijatelj* i dr. Nadalje, 1895. počinje izlaziti *Pedagogijska enciklopedija*¹⁵ te se 1874. otvara Hrvatsko Sveučilište (Ledić, 1991).

2.2. Svakodnevni život učenika i učenica

U prvoj polovici XIX. stoljeća školske zgrade u selima su najčešće bile stare kuće, a najviše obnova i izgradnje školskih zgrada bilježi se za vrijeme Isidora Kršnjavog¹⁶ (Župan, 2017). Iako se povećavao broj škola, svejedno nije bio dovoljan za potrebe stanovništva

¹² Marija Fabković (1833-1915) bila je pedagoginja i prevoditeljica te učiteljica. Zalagala se za slobodnu i narodnu školu na hrvatskom jeziku, te promicala moralni i tjelesni odgoj kao prva učiteljica tjelovježbe u Hrvatskoj. Pokretačica je i urednica *Ženske biblioteke* (1872) i zagovarateljica reforme ženskog obrazovanja. Istaknula se u učiteljskom pokretu te je jedna od osnivačica HPKZ-a te aktivna sudionica *Prve opće hrvatske učiteljske skupštine* (Pleše, 1998a).

¹³ Skender Fabković (1826-1905) bio je pedagog i pisac te učitelj. Uređuje *Napredak* 1866-1873. U svojem djelovanju zastupa liberalne ideje, aktivno se bori u učiteljskom pokretu te sudjeluje u osnivanju *Učiteljske zadruge* (prve staleške organizacije u Hrvatskoj). Jedan je od osnivača/pokretača HPKZ-a (ujedno i prvi predsjednik), *Prve opće učiteljske skupštine* i Prve skupštine slavenskih pedagoga u Beču (Pleše, 1998b).

¹⁴ Ljudevit Modec (1844-1897) bio je učitelj i pedagog, ravnatelj učiteljske škole u Zagrebu i Petrinji, jedan od osnivača HPKZ-a (ujedno i predsjednik), glavni urednik *Napretka* 1874-1895 te urednik *Pedagogijske enciklopedije* od 1895 (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, bez datuma -g).

¹⁵ Opsežno djelo autora S. Basaričeka, Lj. Modeca, T. Ivkanca, M. Pejnovića i ostalih koje je objavljivano 1895.-1911. te su obrađeni pojmovi do slova P. Djelo je bilo od velike važnosti za pedagoge i učitelje XIX. i prve polovine XX. stoljeća (Matijević, 2009).

¹⁶ Isidor Kršnjavi (1845-1927) bio je predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu 1891.-1896. (Župan, 2017, Bućin, 2014). Po zimanju je bio povjesničar umjetnosti, slikar te kulturni i javni djelatnik, ali i prvi profesor povijesti umjetnosti na Sveučilištu u Zagrebu (1877-1918). Za vrijeme predstojništva proveo je mnoge reforme srednjoškolske i visokoškolske nastave te se zauzimao za obnavljanje kako školskih zgrada, tako i kulturno-umjetničkih spomenika (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, bez datuma -f).

(Ogrizović, 1989) te je tekao vrlo sporo uz ograničene financijske mogućnosti (Župan, 2017). Pohađanje nastave bilo je obvezno i za gradsku i seosku djecu, ali su djeca sa sela imala manji broj škola zbog čega su često morala dugo pješaćiti, a tijekom vremenskih nepogoda nisu ni mogli prisustvovati nastavi. Također često nisu imala propisane knjige i pisanke (Župan, 2017). Mnoge škole u zabačenim mjestima još su uvijek bile vrlo siromašne te nisu imale adekvatne uvjete ni pribor za nastavu (Ogrizović, 1989). S druge strane, gradskih škola je bilo više, imale su potrebna školska sredstva te su se izostanci strogo kontrolirali. Tako se u Zagrebu bilježi rast broja srednjih škola, otvaraju se škole za poljoprivrednike, šumare, vinogradare, voćare, obrtnike, šegrte, trgovačke, ženske stručne škole, nautičke škole, Glazbeni zavod i druge ustanove (Ogrizović, 1989). Nakon završetka pučke škole većina učenika bi dvije godine polazila opetovnice. Ako bi odlučili nastaviti školovanje, pohađali bi više pučke škole, gimnazije te fakultete. Međutim, i gimnazijalci i studenti su se često borili s neimaštinom i gladi (Župan, 2017). Nadalje, često su se širile zarazne bolesti među učenicima i unatoč provođenju raznih mjera mnoge su se škole devedesetih godina XIX. stoljeća na jedno vrijeme morale zatvoriti što je također unazadilo hrvatsko školstvo (Župan, 2017). Obrazovni sustav imao je iznimno važnu ulogu u stvaranju pokornih, poslušnih građana koji će poštivati vladajući autoritet, a s time su se slagali i vodeći pedagozi tog vremena. Kao što ćemo vidjeti u nastavku, obrazovni sustav bio je dio patrijarhalnog društva te jednako kao što se tražilo poštivanje autoriteta oca u obitelji, tražilo se i poštivanje autoriteta bana i vladara po pitanju obrazovanja. Uz to, u školama je stvorena slika o vladaru Franju Josipu I. kao brižnome, bezgrešnom ocu koji čini narod sigurnim i stabilnim (Župan, 2018a). Strogost i fizička kazna, kao element očuvanja pokornosti učenika/ca, bile su zastupljene u svim školama, djeca nisu imala gotovo nikakve slobode i vladalo je strahopoštovanje prema učiteljima (Ogrizović, 1989). Nakon Mažuranićeva zakona 1874. tjelesna kazna biva ukinuta te ju *Odjel za bogoštovlje* 1876. zabranjuje u potpunosti. Međutim, nakon mnogih pritužaba ona se ponovno uvodi isključivo za veće moralne prijestupe (primjerice laganje, „drska upornost“ ili prostačenje), ali ne pred učenicima i samo sa šibom (Župan, 2018b). U doba kada je fizička kazna bila vrlo rasprostranjena odgojna metoda, Marija Jambrišak se protivi istoj (o tome piše 1874. u *Napretku* i drži predavanje 1876.), ali u njejoj zabrani nije u potpunosti uspjela upravo zato što su ju mnogi ugledni pedagozi još uvijek zagovarali. Kasnije je (1879.) njenom zaslugom ipak zabranjena u pučkim djevojačkim školama. Osim toga, zalagala se i za fizički odgoj, gimnastiku te općenito bolje higijenske uvjete u školama. Također je kritizirala prevelik broj učenika u razredu i prevelik broj sati u nastavi (Ogrizović, 1979).

3. DOPRINOS MARIJE JAMBRIŠAK UČITELJSKOM POKRETU I RAZVOJU PEDAGOŠKE MISLI

3.1. Društveni ugled učitelja za vrijeme djelovanja Marije Jambrišak

Društveni ugled učitelja i učiteljica na početku XIX. stoljeća bio je iznimno loš, učiteljice su imale niže plaće od učitelja te su sporije napredovale, učiteljstvo nije imalo adekvatno obrazovanje te je ono u velikom dijelu bilo religiozno (Ogrizović, 1979). Nakon što je 1849. otvorena Učiteljska škola u Zagrebu njihov se ugled polako počinje poboljšavati (Ogrizović, 1989). Za vrijeme druge polovine XIX. stoljeća osnovane su mnoge udruge važne za učitelje/ice: *Učiteljska zadruga* (1865.), *Učiteljska zajednica* (1869.), *Hrvatski pedagoško-književni zbor* (1871.) i *Savez hrvatskih učiteljski društava* (1885.). U navedenima posebno se ističe *Hrvatski pedagoško-književni zbor* (HPKZ) koji postaje centrom za napredne učitelje/ice i njihov pokret (Batinić i Radeka, 2017). Osnivači HPKZ-a bili su domoljubi, demokratski orijentirani, protivnici mađarizacije i germanizacije te borci za slobodnu narodnu školu koja ne bi bila pod crkvenim i tuđinskim utjecajem (Ogrizović, 1989).

3.2. Doprinos Marije Jambrišak Prvoj općoj učiteljskoj skupštini

U ovo vrijeme Marija Jambrišak prati pripreme za *Prvu opću učiteljsku skupštinu* te biva izabrana da kao poslanica iz Krapine pročita rezolucije *Gospojinskog odbora*, koje su bile njeni prilozi. Dana 23.9.1871. sudjeluje u *Prvoj općoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini* te iznosi svoje rezolucije: govori o nedostacima ručnog rada i iznosi detaljan program istog¹⁷, ističe da časne sestre u samostanima nisu dovoljno znanstveno osposobljene da odgajaju i obrazuju djevojčice, djevojke i buduće učiteljice zbog čega želi da se one ne zapošljavaju na mjestima koja pripadaju svjetovnim učiteljicama (Ogrizović, 1979). Tada zahtijeva da učitelji i učiteljice imaju jednaka prava, da se u gradskim školama i državnim preparandijama zapošljavaju učiteljice za književne predmete te da im se omogući stipendija kako bi se mogle usavršiti u inozemstvu (Batinić, 2008). Uz to traži i osnivanje posebne hrvatske učiteljske škole. Njeni prijedlozi tada su jednoglasno primljeni (Ogrizović, 1979). Ovo je bio posebno važan događaj budući da je prvi put u Hrvatskoj žena javno istupila i tražila jednake plaće i radne uvjete za učitelje i učiteljice (Batinić, 2008). Posebno kontroverzno i hrabro bilo je njeno stajalište o tome da crkveni odgoj

¹⁷ Pritom kritizira izložbe ručnog rada i traži da ih se zamijeni ispitima. Također smatra kako nije pridano dovoljno važnosti pedagoškom načinu i odgojnoj svrsi ručnog rada (Žuvela, 2010).

u samostanima nije adekvatan za razvoj djevojčica i djevojaka (Ogrizović, 1979). U svom izlaganju (Centralni odbor 1. obće hrvatske učiteljske skupštine, 1871) ističe da časne sestre:

...nisu kadre uz najbolju volju usposobiti takove učiteljke, kakove zahtieva i želi dom u uzkom savezu sa školom, društvo čovječansko i dobro domovine, a to s toga, što im manjka svjetsko izkustve, što njekim načinom mrze sviet. Djevojka mora da se upozna sa svietom prije nego što stupi unj kao samostalna osoba : da se upozna sa raznimi obiteljskimi okolnostmi, na kojih se upravo osniva uzgoj, te da se tako može iznaći u raznih povoljnih i nepovoljnih okolnostih svoga zvanja. Milosrdne sestre otudjuju djevojke od svieta, usadjujuć im u srce mržnju proti čovječanstvu i svjetskom životu; one neuzpiruju najsvetiju ćud domoljublja, i ne uzgajaju nježno srce. (str. 123)

Ovakve optužbe protiv samostanskog odgoja bile su najteže uz one Marije Fabković te joj reakcionarni slojevi društva do kraja karijere ovo neće zaboraviti. U doba kada je crkva držala glavnu riječ u mnogim društvenim, javnim i obrazovnim pitanjima, ona se bori protiv takve dominacije i klerikalizma u školama, progovarajući protiv samostanskog odgoja djevojčica i djevojaka. Također, u doba kada je fizička kazna bila uobičajena i odobrena od strane i najuglednijih pedagoga, ona ustaje protiv nasilja u odgoju, aktivno zastupa i prenosi napredne pedagoške i didaktičko-metodičke teorije te odbacuje herbartijanizam (Šoljan, 1979; predgovor iz Ogrizović, 1979). Ovakvim istupom bili su oduševljeni Ivan Filipović i dr. Friedrich Dittes (direktor *Pedagogijuma* u Beču) koji joj je predložio da studira na *Pedagogijumu*, poznatoj i uglednoj visokoj školi u Beču. Kako bi to bilo moguće, ona od države traži stipendiju koja ne biva odobrenom zbog čega razočarano napušta radno mjesto u Krapini i odlazi živjeti kod brata Janka u Zagreb. Nakon nekog vremena napokon dobiva jednokratnu stipendiju od J.J. Strossmayera i odlazi u Beč na studij te sljedeće tri godine sluša kolegije: prirodopis, fiziku i kemiju, svjetsku nauku i nauku o domovini, antropologiju, teorijsku i historijsku pedagogiju, metodiku, njemački jezik i književnost, svjetsku povijest i povijest Austro-Ugarske. Prve godine studija bila je jedina žena među slušačima te je općenito prva žena u Austro-Ugarskoj koja je studirala na toj višoj školi. Za vrijeme studija bila je lošeg imovinskog stanja te se ponekad odricala hrane, odjeće, obuće i drugih potreba kako bi kupila udžbenike, knjige i priručnike (Ogrizović, 1979).

3.3. Utjecaj iskustva studiranja na formiranje pedagoških stavova Marije Jambrišak

Za vrijeme studija počinje joj se buditi domoljublje, zamjera manjak sadržaja o hrvatskoj povijesti hrvatskim školama i bečkom učilištu te manjak domaćih znanstvenika koji

su radili udžbenike zbog čega sadržaj odgoja i obrazovanja nije bio napravljen od strane Hrvata (Ogrizović, 1979). Zamjerala si je i nedostatak znanja o povijesti svoje države zbog čega je, kad bi se vraćala u Zagreb, posjećivala obrazovane ljude i od njih učila o narodnoj povijesti, književnosti i svemu drugome povezanom s prošlošću hrvatskog naroda. Godine 1871. odlazi na opću skupštinu njemačkih učitelja u Hamburg gdje govori o obrazovnim prilikama u Hrvatskoj te uočava veliku razliku u stanju školstva kod nas u odnosu na Zapadnu Europu, pogotovo po pitanju organizacije žena. Naime, u to vrijeme kod nas nije postojala nijedna takva organizacija zbog čega joj je Ivan Filipović kao zadatak dao postavljanje organizacije žena i ženskog odgoja u Hrvatskoj. Završava studij u srpnju 1874. s odličnim uspjehom nakon čega joj je Fr. Dittes ponudio radno mjesto u vježbaonici uz *Pedagogijum* za solidnu plaću. Ona to radno mjesto odbija, vraća se u Hrvatsku i postaje namjesna učiteljica na Višoj djevojačkoj školi u Zagrebu do 1875. nakon čega postaje stalnom učiteljicom do 1892. (Ogrizović, 1979). Za vrijeme rada u navedenoj školi, ističe se kao izvrsna pedagoginja, metodičarka, stručnjakinja u svojim predmetima te odličnim odnosom s učenicama, kolegama i kolegicama. Vrlo je aktivna u učiteljskim redovima, prenosi svoje prethodno stečeno iskustvo i znanje, zalaže se za bolji materijalni položaj učitelja i učiteljica, sudjeluje u organizaciji *Saveza hrvatskih učiteljskih društava* te na mnogim učiteljskim skupštinama i drugim akcijama. Od 1883. sve se otvorenije zalaže za sadržajnije, kvalitetnije i više obrazovanje žena te proučava literaturu o ženskom pokretu u Europi i odgoju i obrazovanju djevojčica/djevojaka (Batinić, 2008).

3.4. Djelovanje Marije Jambrišak u Hrvatskom književno-pedagoškom zboru

Godine 1874. i 1878. ponovno istupa na skupštinama zalaganjem za mogućnost napredovanja i stručno usavršavanje učiteljica u inozemstvu, zahtjeva veću državnu brigu za prosvjetu te poboljšanje plaća. Također traži da se učiteljska škola produži na četiri godine i da se osnuje državna ženska učiteljska škola. S djelovanjem HPKZ-a Marija Jambrišak usko povezuje svoj rad te često predaje na učiteljskim skupovima pa tako 1883. na učiteljskoj skupštini grada Zagreba izlaže rad *Viša školska naobrazba korisna je ženi u svakoj prilici života*, 1886. na 14. godišnjoj skupštini HPKZ-a govori *O namješćivanju učiteljica na višim pučkim dječjačkim školama*, 1891. na trećoj općoj skupštini *Saveza hrvatskih učiteljskih društava* čita raspravu *Majke! Domovina vas gleda*, 1892. na skupštini istog *Saveza* ističe *Kako bi se ženski uzgoj imao udesiti da što korisniji bude po naš obiteljski, društveni i narodni život*, 1893. uz kolege zastupa HPKZ na godišnjoj skupštini *Učiteljskog udruženja* i sudjeluje u mnogim drugim događajima. Zahvaljujući njezinom zalaganju 1889. otvoren je *Hrvatski učiteljski dom* zbog čega biva odabranom za počasnu članicu *Saveza hrvatskih učiteljskih*

društava (Ogrizović, 1979). Za vrijeme banovanja I. Mažuranića, HPKZ je postigao mnogo, posebno s učiteljskim skupštinama (Ogrizović, 1989).

3.5. *Kritika celibata učiteljica*

Godine 1888. ozakonjuje se celibat učiteljica jer se smatralo da udana učiteljica ne može kvalitetno vršiti službu, da će trudna učiteljica zgroziti učenice, da nijedna žena ne može biti istodobno dobra majka i učiteljica te da udanu ženu (pa i učiteljicu) mora uzdržavati muž, a ne ona sama. Iste je godine velik broj učiteljica napustio službu (Župan, 2013, prema Škrobar, 2021). Također, učiteljicama je bilo dopušteno predavati u pučkim i djevojačkim školama, ali ne i višim razredima škola koje pohađaju dječaci. Takvu odluku podržavao je i ugledni učitelj Stjepan Basariček koji 1873. piše u *Napretku*: „...po izkustvu najvećih pedagoških autoriteta žena već po svojoj osebnoj naravi i čudi nije vrstna uspješno i svrsi shodno rukovoditi uzgoj i obuku odraslih dječaka“ (str. 272). Nadalje, ističe kako žene nisu dovoljno samostalne, postojane i dosljedne da bi mogle odgojiti snažne muškarce kakvi su potrebni domovini. Također smatra kako žena može i smije učinkovito odgajati samo djecu do sedme godine, a dalje samo djevojčice i djevojke (Basariček, 1873). Ovakav odnos prema ženama i učiteljicama u društvu potaknuo je Mariju Jambrišak da se nastavi baviti ravnopravnošću teorijski i praktično. Ona se ne slaže u potpunosti s takvim stajalištem, ali smatra da bi učiteljice trebalo zaposliti na djevojačkim školama samo u slučaju nužde, kako bi njihovo zanimanje ostalo u skladu sa ženskom naravi (Jambrišak, 1886).

3.6. *Razvoj pedagoške misli Marije Jambrišak*

Pedagoška misao i teorijsko usmjerenje Marije Jambrišak može se razaznati iz većeg broja članaka, rasprava i napisa koje je objavljivala u časopisima i novinama, a koji su rascjepkani te se međusobno dopunjuju (Ogrizović, 1979). Budući da je na *Pedagogijumu* u Beču slušala o Rousseauu, Pestalozziju, Diesterwegu, Froebelu i drugima te bila pod utjecajem doktora Fr. Dittesa, zastupala je progresivnu i humanističku građansku pedagogiju te se zalagala za koncept slobodne narodne škole, nezavisne od utjecaja crkve i klera. Pokazuje interes za organizacijske i didaktičko-metodičke probleme nastave o kojima objavljuje rasprave: *Glavna načela za obuku um buduću i obrazujuću* (1871), *O učbi i njezinih čestih napose* (1871), *Vjeronauk u pučkoj školi* (1873) i *Povijest u pučkoj školi* (1873). Odbacuje pedagogiju J. F. Herbarta, objašnjava značenje sistematičnosti, postupnosti i primjerenosti u obrazovanju te važnost individualnog pristupa svakom učeniku (Ogrizović, 1979). Za nju je zadatak nastave „razvitkom samoradinosti potpuno znanje stvari postići“ (Jambrišak, 1871, str. 298). Smatra da se treba učiti kroz postavljanje pitanja, metodu razgovora, vježbanje i ponavljanje, a ne kroz

ponavljanje i pamćenje učiteljevih riječi jer kako kaže: „Čim više govore učenici, a čim manje učitelj, tim bolje“ (Jambrišak, 1871, str. 298). Ističe važnost provjere znanja kroz izražavanje mišljenja, pitanja i odgovore. Smatra da je tadašnji način predavanja vjeronauka u školi neprimjeren te da učenje suhoparnih molitava nije pristupačno djeci. S jedne strane zahtijeva da religiozni odgoj bude integralan dio nastave, dok s druge strane odbacuje utjecaj religije. Primjerice, kod poučavanja povijesti (u članku *Poviest u pučkoj školi*, 1872), zahtijeva da ona bude znanstveno utemeljena, vjerna stvarnim prošlim događajima, a ne subjektivna i pod utjecajem religioznih stajališta. Također govori da su na predavanjima povijesti učenici pasivni i samo pamte sadržaj, a ona bi trebala imati pozitivan utisak na njih i oplemeniti ih kao osobe. Vrlo često priča o domoljublju i važnosti učenja ljubavi prema domovini u školi, posebno prema materinjem jeziku (Ogrizović, 1979). Krajem XIX. stoljeća dolazi do najjačeg razvitka školstva u Hrvatskoj, otvaraju se razne vrste škola te se znatno smanjuje nepismenost (Ogrizović, 1989). Tako se 1900. godine postotak nepismenih u Banskoj Hrvatskoj smanjuje na 55%, dok je u Dalmaciji 70% stanovništva još uvijek nepismeno. Valja napomenuti kako je u Banskoj Hrvatskoj bilo 47% nepismenih muškaraca te 62% nepismenih žena zbog čestog neslanja djevojčica u škole (Župan, 2017).

3.7. *Kraj profesionalne karijere*

U 65. godini života, 1912., Marija Jambrišak dobrovoljno odlazi u mirovinu u kojoj i dalje ostaje aktivna: prati aktualne događaje u školstvu i ženskom pokretu, sudjeluje u ženskim društvima i organizacijama, održava javna predavanja te je u dodiru s bivšim učenicama. Nastavlja živjeti (s vrlo skromnom mirovinom) s obitelji svoga brata koji je rano umro te se brinuti o njegovoj brojnoj djeci (Ogrizović, 1979). Godine 1927., povodom njenog 80. rođendana, *Savez učiteljskih društava* ju je imenovao Prvakinjom hrvatskog učiteljstva. Osim toga, dobiva razne pohvale i čestitke od svojih bivših učenica (neke od njih su: Jagoda Truhelka, Milka Trnina, Zdenka Marković, Antonija Cvijić-Kasowitz i druge) koje su tada bile istaknute javne i društvene radnice (liječnice, profesorice, književnice, učiteljice itd.) (Ogrizović, 1979). Godine 1934., s 87 godina piše jednu vrstu oporuke u kojoj ostavlja novac za pogreb i kamenu ploču, izražava želje za pokop i zahvaljuje se bližnjima. Umire 23.1.1937. te biva sahranjena 25.1. na skupnom groblju na Mirogoju (Ogrizović, 1979).

4. ODGOJ I OBRAZOVANJE DJEVOJČICA/DJEVOJAKA/ŽENA

4.1. Vodeća razmišljanja o ženskom odgoju i obrazovanju

U XIX. stoljeću obrazovanje žena je uglavnom podređeno cilju stvaranja supruge, nacionalno osviještenih majki i kućanica. Smatra se da je njihovo mjesto u kući, točnije privatnoj sferi, dok muškarac zaslužuje javnu (Šego, 2012). Građanske žene bile su nisko obrazovane, nisu smjele pohađati gimnaziju, a u djevojačkim školama su odgajane za uloge majke i domaćice. Ono što je bilo najvažnije jest odgoj djevojke koja će nacionalno osvijestiti svoju djecu i podupirati muža (Šego, 2012). Žensko se ponašanje htjelo regulirati do zadnjeg detalja kroz odgoj i obrazovanje. Zato je bilo važno stvoriti osjećaj dužnosti, stida i krivnje kako bi se kroz vanjsku kontrolu došlo do samokontrole i držalo žene pokornima (Župan, 2001). Osim fizičkim kažnjavanjem¹⁸ te moralnim odgojem ovo se činilo i tjelovježbom. Pravilnim izvođenjem vježbi i stajanjem na vježbalištu nastojalo se do visoke mjere disciplinirati učenice i učenice. Iako su pravila tjelovježbe za učenice bila vrlo stroga, kroz bavljenje sportom su se žene kroz povijest velikim dijelom i emancipirale (Župan, 2017). S jedne strane žene su bile ograničene patrijarhalnim društvenim stavovima, a s druge polako započinje i proces njihove emancipacije i stvaranja novih mogućnosti zaposlenja (Erceg i Tataj, 2020). Za različiti odgoj i obrazovanje dječaka i djevojčica razlozi se pronalaze u tjelesnim razlikama, a primjere možemo vidjeti u djelima Stjepana Basaričeka, Josipa Galla, Davorina Trstenjaka i drugih. Josip Gall napisao je knjigu *Uzor djevojka* (1881) koja je bila namijenjena pripadnicama višeg sloja, dok je *Dobra kućanica* (1880) Davorina Trstenjaka bila za sve djevojke. U knjigama se ističe da žene pripadaju kući, da su emotivnije od muškaraca te da nastavni predmeti koje one uče trebaju poticati osjećaje, a ne razmišljanje (Jagić, 2008). Knjigu Josipa Galla podržava i Marija Jambrišak (1881) pišući u *Napretku*:

Sretne li majke, koja si uzgoji takovu uzor-djevojku!... Dao Bog, obilovala tužna naša domovina na takovih uzor-djevojaka, jer tada će s vremenom obilovati na uzor-majka, koje će uzgojit domovini vjernih i požrtvovnih sinova, a to će zaista biti najljepša nagrada piscu i pedagoškomu sboru (str. 366).

U svom opsežnom pedagoškom i spisateljskom radu, Marija Jambrišak izlaže ideje o tome kakvo bi žensko obrazovanje trebalo biti te kako bi se djevojke i žene trebale ponašati u

¹⁸ Fizičko kažnjavanje učenica u školama zabranjeno je 1879., ali su guvernante i dalje kažnjavale djevojčice šibom (Župan, 2017).

društvu. Njene objavljene knjige su *Znamenite žene iz priče i poviesti* i *O dobrom vladanju u svim životnim prilikama*. Prvo djelo objavljeno je 1885. u tri dijela, osmišljeno je kao opis glasovitih povijesnih osoba te namijenjeno za uzor djevojčicama i djevojkama (Pleše, 2005). Prikazujući životopise istaknutih žena (umjetnica, kraljica, članica istaknutih obitelji, likova iz epova itd.), Jambrišak želi dati uzor svojim učenicama kroz prikaz njihovih ženstvenih vrlina. Neke od tih poželjnih vrlina su čestitost, religioznost, vjernost, ljubaznost, plemenitost, nježnost, obrazovanost i rodoljublje (Ograjšek Gorenjak, 2022). Sljedeće djelo, koje je doživjelo tri izdanja (1896., 1970. i 1921.) pruža savjete o kulturnom ponašanju u obitelji i javnosti te je protkano stihovima hrvatskih pisaca (Pleše, 2005). Ovdje Marija Jambrišak ističe kako su važne karakteristike za ženu da bude umiljata, dobra, bezazlena, postojana, ponosna i snažna, ali i nježna i stidna te daje upute ženama kako biti dama (Mrkus, 2016). Jambrišak je utemeljiteljica i suradnica u praškom listu *Slavjanski pedagog*, objavljuje mnoge radove u *Napretku*, *Školskom prijatelju*, *Obzoru*, *Prosvjeti*, *Pučkom prijatelju*, *Hrvatskoj lipi*, *Narodnom listu*, *Hrvatskom učitelju*, *Viencu*, *Narodnim novinama*, *Pedagogijskom glasniku*, *Hrvatskom pravu* te *Školskom vijesniku*. S Jagodom Truhelkom¹⁹ uređuje prvo godište časopisa *Na domaćem ognjištu* te 1900.-1901. objavljuje članke, crtice, pripovijetke i prerade stranih autora (Pleše, 2005). Časopis je bio namijenjen ženama i djevojkama i izlazio je do 1914. Urednice u petom godištu napominju kako časopis nije feminističke prirode, već se njime želi probuditi ljubav prema čitanju, korisnom radu i napretku kod čitateljica. To nam ukazuje kako su bile svjesne da kod nas tada nije bilo dovoljno razvijeno žensko i feminističko pitanje zbog čega su odabirale teme za koje su znale da će imati čitalačku publiku. Unatoč ovakvom odabiru, *Domaće ognjište* pomoglo je u problematizaciji i promicanju tema obiteljskog života te ženskog obrazovanja početkom XX. stoljeća (Batinić, 2020). Najveći dio svog rada Marija Jambrišak posvećuje upravo ženskom pitanju (ravnopravnosti, sudjelovanju u javnom životu, rješavanju društvenih problema zajednice, odgoju i obrazovanju), zalaže se za potpunije, sveobuhvatnije i više obrazovanje ženske mladeži u sklopu čega provodi razne praktične akcije. Kao što je prethodno navedeno, objavljuje svoje radove u mnogim časopisima, ali najviše ih izlazi u *Napretku*. Među više od 50 dužih i kraćih radova neki od najznačajnijih su: *Viša školska naobrazba koristna je ženi u svakoj prilici života* (1883), *Majka* (1900), *Položaj žene tijekom vjekova u porodici i javnom životu*, *O odgoju zapuštene i izkvarene djece* (1887), *O namješćivanju učiteljica na djevojačkim pučkim školah* (1886), *Majke! Domovina na vas gleda*

¹⁹ Jagoda Truhelka (1864-1957) bila je učiteljica, ravnateljica, pripovjedačica, učenica i kasnije kolegica Marije Jambrišak s kojom pokreće časopis *Na domaćem ognjištu* 1900. Jedna je od prvih pripovjedačica koja piše roman s feministički nastrojenom ženskom glavnom ulogom, a najpoznatija je po prozi za djecu (Batinić, 2008).

(1891) i *Žena nekoć i sada* (1897) (Pleše, 2005). U obrazlaganju više školske naobrazbe Jambrišak (1883), ističe kako se, unatoč uvriježenom mišljenju, žene obrazovanjem neće udaljiti od svoje uloge, već joj se približiti te za to navodi razne primjere od poznatih autora, književnika, umjetnika i drugih javnih osoba. Također smatra da su obrazovane žene manje površne i ne žude toliko za materijalnim, već duhovnim. Osim toga, ako se i ne uda, smatra da žena ima pravo na samostalan ispunjen život:

Ako je viečna i neoboriva istina, da se čovjek tim većma svomu stvoritelju približuje, čim si većma usavrši umne sile svoje i čim si više oplemeni srce, zašto dakle da to onda žene ne čine? Niesu li i one razumni stvorovi božji? Pa kad je tomu tako, zašto im se onda ne omogući, da budu prema umnomu razvitku i društvenim zahtjevom supruge, majke i kućanice? A kojoj to nije sudjeno, zašto da bude potucalo u svietu? Zašto da joj se ne pruži prilika, upotrebit od Bog primljene darove? Bojite li se tih sila, da se otresu spona i samostalno stanu uz muževe, a tim da se otresu duševnoga gospodstva mužkaraca? Ne bojte se podpuno naobražene žene ; ona neće nikada zametnuti svoje ćudi i oteti se svomu ženstvu ; jer što bi bila najsavršenija žena, a da ne ostane žena? (str. 502)

Njena najznačajnija rasprava o odgoju i obrazovanju žena jest *Kako bi se ženski uzgoj imao udesiti da što korisniji bude po naš obiteljski, društveni i narodni život* (1892). Ta rasprava, u kojoj se uočava njeno dugogodišnje proučavanje i analiza ravnopravnosti, odgoja i obrazovanja žena te njena glavna društvena, pedagoška i kulturna stajališta, izlazi i u posebnom izdanju pod naslovom *O ženskom uzgoju* (1892). Također, u članku *Žena nekoć i sada* (1897) izražava vrlo značajan zahtjev za to vrijeme: da žena smije slobodno izabrati svoje zvanje (Ogrizović, 1979). *O emancipaciji žena 1892.* progovara i Stjepan Radić²⁰ pod pseudonimom Milan (Jagić, 2008) gdje emancipiranu ženu definira kao onu koja se sama uzdržava svojim radom i nije joj potrebna udaja kako bi preživjela. Tada kritizira manju potplaćenost učiteljica u odnosu na učitelje, mišljenje da su žene manje sposobne od mužkaraca te podupire žene da se nastave boriti za svoja prava (Radić, 1892).

²⁰ Stjepan Radić (1871-1928) bio je političar i publicist. 1895. sudjelovao je u paljenju mađarske zastave zbog čega je proveo šest mjeseci u zatvoru te bio protjeran sa Sveučilišta. Smatra se jednim od najuglednijih i najpopularnijih hrvatskih političara s početka XX. stoljeća radi izvrsne govorničke vještine i privrženosti hrvatskom seljaštvu (Leček, 2017).

4.2. Stanje osnovnog i srednjeg obrazovanja za djevojčice i djevojke

Naredba *Systema scholarum elementarium* iz 1845. preporučuje da se dječjačke i djevojačke škole razdvoje, a kasnije se javljaju i mješovite (obospolne) škole. Iako je isticana potreba za odvajanjem učenika i učenica u različite škole, najviše je bilo mješovitih nižih pučkih škola zbog nedostatka resursa (Župan, 2009). Za vrijeme 1850-ih osnovane su „glavne škole“ koje su činile jezgru osnovnih škola, iz kojih se stvaraju niže realke i trgovačka škola. Sve navedene i više škole polazili su samo dječaci, dok su ženske stručne škole bile samo privatne djevojačke škole (Jagić, 2008). U razdoblju 1860-ih započinje proces sekularizacije školstva (Šego, 2012, prema Ograjšek Gorenjak, 2004), a sustavna briga države za obrazovanje žena počinje sedamdesetih godina XIX. stoljeća kada se otvara prva javna viša djevojačka škola u Bansknoj Hrvatskoj (1868. u Zagrebu) te mnoge gradske više djevojačke škole i državna ženska učiteljska škola (Župan, 2017). Razlog tomu jest često pohađanje privatnih škola u pedesetim i šezdesetim godinama XIX. stoljeća koje su djevojke pohađale isključivo kako bi bile poželjnije udavače, a za koje se smatralo da otuđuju polaznice od njihova naroda budući da su im predavale uglavnom strane učiteljice (Župan, 2017). Nakon što je država preuzela brigu nad ženskim obrazovanjem, od viših djevojačkih škola i ženskih stručnih škola stvara mjesta za odgoj i obrazovanje dobrih kućanica, supruga i majki koje će biti skromne, marljive, pobožne, tihe, stidljive i šutljive te voljeti svoj narod (Župan, 2017).

Tada ugledni prosvjetari traže da se djevojkama omogući mogućnost pohađanja višeg obrazovanja i osnutak prave ženske gimnazije. Sedamdesetih godina XIX. stoljeća konzervativna javnost biva uzdrmana istupima Marije Jambrišak i Marije Fabković, a Zakon iz 1874. dovodi do ubrzanog povećanja broja muške i ženske djece koja se školuju te opada nepismenost pučanstva (Jagić, 2008). Nakon uvođenja navedenog Zakona postepeno se poboljšava položaj žena te se radnice bore za bolje radne uvjete, veće plaće i kraće radno vrijeme, bave se raznim poslovima te otvaraju obrte. Žene visokog sloja sve se više obrazuju i uključuju u javni život (Erceg i Tataj, 2020). Godine 1875. osnovana je *Zemaljska ženska preparandija* koja je ukinuta 1884.²¹ (Jagić, 2008). U drugoj polovici XIX. stoljeća otvaraju se škole za stručno obrazovanje djevojaka što predstavlja korak naprijed te se počinje stvarati sustavnije stručno školstvo u Hrvatskoj. Za vrijeme 1890-ih sve su glasnjiji zahtjevi za novom,

²¹ Sedamdesetih godina XIX. stoljeća dolazi do borbe između Crkve i države oko vlasti nad školstvom. Liberalna struja je smatrala da opatice u Samostanu sestara milosrdnica odgajaju djevojke u njemačkom duhu, zbog čega unazaduju nacionalni pokret učiteljstva. Nasuprot tome, ova učiteljska škola je, nakon provođenja Zakona 1874., bila posljednja u kojoj je Crkva još uvijek imala mogućnost utjecaja u odgoju učiteljica. Nakon velikog pritiska crkvenih struja *Zemaljska ženska preparandija* se zatvara 1884. (Ograjšek Gorenjak, 2006).

modernijom ženom, ali u isto vrijeme jačaju i tradicionalne vrijednosti, koje su uočljive i u *Pedagogijskoj enciklopediji*²² (Jagić, 2008). Iako dolazi do navedenih pozitivnih promjena, pohađanje niže pučke škole među djevojčicama i dalje je bilo vrlo slabo, a pohađanje viših pučkih škola još gore²³, dok su se u gimnazije mogli upisati samo muškarci. Jedina opcija za daljnje obrazovanje djevojaka bila je ženska učiteljska škola u Samostanu sestara milosrdnica u Zagrebu (Ograjšek Gorenjak, 2006). Nadalje, građansko društvo bilo je malobrojno i ekonomski slabo te tradicionalno po pitanju pristupa ženskom pitanju zbog čega interesna skupina za osnivanje ženskih udruga, novina ili pokretanje ženskog pokreta nije bila dovoljno velika niti financijski moćna (Ograjšek Gorenjak, 2006).

4.3. Uloga Marije Jambrišak u osnivanju Ženskog liceja

Po pitanju viših djevojačkih škola smatralo se da bi djevojkama puno više koristilo učenje kućanskih poslova kao što je krojenje i šivanje nego što bi im koristili teoretski predmeti. Protivno ovakvim shvaćanjima, Marija Jambrišak piše članak *Kakva je naša djevojačka škola i je li opravdana želja za njezinom reformom* gdje ističe kako su djevojke iz siromašnijih obitelji slabo obrazovane, dok one iz viših klasa završavaju ovakve škole. Također smatra kako teoretska nastava nije preopširna, već loše organizirana te da je potrebno više moralnog i rodoljubnog odgoja koji bi se postigao proširenjem nastave hrvatskog i povijesti (Ograjšek Gorenjak, 2006). Glavni put za omogućavanje boljeg položaja žena vodeći javni radnici vide u odgoju i obrazovanju što tada uz Mariju Jambrišak zastupaju i Ivan Perkovac²⁴, August Šenoa²⁵, Mijat Stojanović²⁶, Ivan Filipović, Marija Fabković i drugi. Njihove ideje doživjele su velik otpor od strane konzervativnih i svećeničkih krugova. Uz to, u društvu još nije bila razvijena ideja o emancipaciji žena, niti je razvoj gospodarstva bio dovoljno napredan da bi se istaknula potreba za zapošljavanjem žena (Ogrizović, 1979). Marija Jambrišak, kao jedna od glavnih

²² U ovom djelu može se uočiti postavljanje ženskog obrazovanja u službu nacionalne ideologije te određivanje ženskog identiteta prvenstveno majčinstvom (Jagić, 2008).

²³ Krajem XIX. stoljeća obaveznu nižu pučku školu pohađa samo 55% djevojčica, dok višu pučku školu pohađa njih 1% (Ograjšek Gorenjak, 2006).

²⁴ Ivan Perkovac (1826-1871) bio je književnik i političar, tajnik *Matice ilirske* 1851-1853, urednik književnog lista *Neven* 1853., urednik *Pozora* 1860-ih i zastupnik Narodne stranke 1861-1867. Njegova najvažnija pripovijest *Stankovačka učiteljica* uvelike je tematski utjecala na djelo *Branka* Augusta Šenoe (1881) (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, bez datuma -h). Godine 1869. piše niz članaka o djevojačkom obrazovanju s prijedlogom da se ženski odgoj prilagodi potrebama različitih staleža (Ograjšek Gorenjak, 2006).

²⁵ August Šenoa (1838-1881) bio je književnik, kritičar, prevoditelj i političar, urednik časopisa *Vienac* 1874-1881, potpredsjednik *Matice hrvatske* 1877. U mnogim djelima reagira na nacionalne i društvene probleme te izražava političke ideje. U hrvatskoj književnosti kanonizirao je roman kao omiljeno štivo tadašnje čitateljske publike. Imao je veliku ulogu kao pisac, pjesnik, knjiženi kritičar, novinar, esejist, dramatičar, ali i graditelj hrvatskog standardnog jezika (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, bez datuma -j).

²⁶ Mijat Stojanović (1818-1881) bio je pisac, učitelj, pedagog, jedan od osnivača HPKZ-a i njegov predsjednik 1878-1881. Pisao je knjige namijenjene puku, školske udžbenike, stručne članke te obrađivao razna važna pedagoška, politička i društvena pitanja (Švoger, 2020).

zagovornica za više obrazovanje djevojaka, smatrala je da bi se trebala otvoriti proširena vrsta djevojačke škole u kojima bi učenice pohađale tečajeve iz vjeronauka, hrvatskog, njemačkog, francuskog, pedagogije, povijesti, risanja, umjetnosti i modernih ručnih radova²⁷ (Ograjšek Gorenjak, 2006). Godine 1892. sudjeluje na konferenciji s dr. Izidorom Kršnjavim na kojoj se razmatrala kvaliteta i program više djevojačke škole (Ogrizović, 1979). U svom nacrtu programa liceja slijedi koncept tadašnjih realki te ga blago prilagođava onime što je smatrala potrebama žena po pitanju učenja kućanskim poslovima. Iako se u tadašnjim radovima žustro bori protiv školskog sustava podijeljenog prema klasnoj pripadnosti, smatra da bi licej trebao biti namijenjen građanskom sloju (Ograjšek Gorenjak, 2006). Na temelju toga i još jedne konferencije 10.10.1892. otvoren je *Privremeni ženski licej* u Zagrebu koji je u početku imao četiri, a od 1896. osam razreda te je 1895. uz njega otvorena i vježbaonica za pedagoginje. Iako privremen, *Licej* je predstavljao prvu državnu žensku srednju školu na području Austro-ugarske monarhije (Jagić, 2008), a 1913. postao je i stalan. Za osnutak ovog *Liceja* (koji je kasnije postao *Državna ženska realna gimnazija*) najviše zasluga pripada Mariji Jambrišak u kojem je predavala pedagoške predmete, zemljopis i povijest sve do mirovine 1912. (Ogrizović, 1979). Tada su postavljeni temelji ženskog srednjoškolskog obrazovanja u Hrvatskoj. Licej je svojom strukturom premašio zahtjeve borkinja za žensko obrazovanje svojim trajanjem od četiri (umjesto tri) godine, kućanstvom koje biva izbačeno iz programa te uvođenjem smjera učiteljske škole. Budući da je bio namijenjen pripadnicama višeg sloja, za pohađanje se morala uplatiti visoka školarina te je petina predmeta sadržavala učenje ženskih vrlina. S druge strane, licej je po osnovi bio gimnazija i državna učiteljska škola, bez prava mature i nastavka višeg školovanja za učenice. Iako je ova škola bila neobična po strukturi i ciljevima zbog nespremnosti društva na pravu žensku gimnaziju, s vremenom je dostigla status trajnosti, a djevojkama je omogućen i upis na fakultet (Ograjšek Gorenjak, 2006). Kako bi osigurala pohađanje liceja i stručne škole djevojkama iz siromašnijih obitelji, 1892. Jambrišak u raspravi *O ženskom uzgoju* ističe potrebu za osnivanjem ženskog udruženja koja rezultira u nekoliko neuspjeha te se konačno 1900. osniva *Gospojinska zadruga za obrazovanje i zaradu ženskinja u Hrvatskoj i Slavoniji* koja je za jedan od zadataka imala pomaganje siromašnim djevojkama da pohađaju žensku stručnu školu i ženski licej. Njezinom zaslugom, iste godine je otvoren djevojački internat za učenice Ženskog liceja i Ženske obrtne škole. Nadalje, tada je osnovan i

²⁷ Jambrišak je smatrala kako bi otvaranje takve vrste liceja dalo mogućnost djevojkama viših građanskih slojeva da nastave obrazovanje, ali da takve škole ne bi trebale biti gimnazijskog tipa. Zbog toga raspisuje peticiju 1891. tražeći da se doda nekoliko tečaja na postojeće više djevojačke škole kako bi djevojke starije od 14 godina mogle nastaviti obrazovanje. Ovu peticiju potpisalo je nekoliko stotina uglednih građana (Ograjšek Gorenjak, 2006).

Gospojinski klub učiteljske čitaonice (skraćeno *Klub učiteljica*) koji je okupljao žene iz viših slojeva društva, službeničkih krugova i učiteljice, a čiji prihod je bio namijenjen humanitarnim svrhama. U njemu Marija Jambrišak 18 godina ima ulogu tajnice (Ogrizović, 1979).

4.4. Otvaranje puta visokom obrazovanju

Budući da se inzistiralo da na *Ženskom liceju* budu zaposlene učiteljice jer se smatralo da one bolje razumiju učenice od svojih muških kolega (Ograjšek Gorenjak, 2006), učiteljice su to vidjele kao priliku da traže mogućnost stručnog usavršavanja kroz visoko obrazovanje. Tako Marija Horvat, Marija Jambrišak, Camilla Lucerna²⁸, Jagoda Truhelka i Natalija Wickerhauser²⁹ *Akademskom senatu Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I.* u Zagrebu 1895. upućuju molbu da im se omogući da kao izvanredne slušačice pohađaju predavanja kako bi mogle unaprijediti svoja učiteljska znanja, što im je dopušteno iste godine. Ipak, kao izvanredne studentice nisu imale službena fakultetska prava niti obveze te nisu mogle ići na državne i/ili stroge ispite³⁰, već eventualno tražiti privatnu svjedodžbu od profesora (Luetić, 2002). Jedan od glavnih razloga otvaranja *Mudroslovnog fakulteta* ženama jest upravo studiranje navedenih učiteljica *Ženskog liceja* (Ograjšek Gorenjak, 2006). Jambrišak je smatrala da će tako vlada s vremenom dopustiti ženama i redovni upis te je tome nesumnjivo pridonijela (Ogrizović, 1979). Tako se 1901. djevojkama omogućio upis na *Mudroslovni fakultet* pod jednakim uvjetima koji su vrijedili za njihove muške kolege. U međuvremenu, 1905., Marija Jambrišak postaje ravnateljicom viših djevojačkih škola i to prva među hrvatskim učiteljicama. Njenim zalaganjem otvorena je i prva ferijalna kolonija za djecu i omladinu iste godine (Ogrizović, 1979). Ipak, moralo je proći još 18 godina da bi se žene mogle upisati na Pravni, Medicinski i Gospodarsko-šumarski fakultet (Luetić, 2002; Jagić 2008). Tadašnje prihvaćeno mišljenje bilo je da je studij namijenjen djevojkama iz viših slojeva društva koje nisu udane kako bi se mogle financijski uzdržavati. Uz to, kao i po pitanju osnovnog i srednjeg obrazovanja, uočavamo mnoge rasprave o intelektualnim sposobnostima djevojaka i njihovoj prirodnoj predodređenosti za određena područja. Unatoč uvriježenim shvaćanjima, djevojke iz različitih društvenih slojeva pohađale su studij te su mnoge od njih upisivale prirodne znanosti (Luetić, 2002).

²⁸ Kamila (Camilla) Lucerna (1868-1963) bila je filologinja, prevoditeljica, dramatičarka, učiteljica i nastavnica *Ženskog liceja* (Rogić Musa, 2021).

²⁹ Natalija Wickerhauser (1853-1907) bila je učiteljica stranih jezika na *Ženskom liceju*, osnivačica privatne škole stranih jezika u Zagrebu, zagovornica za visoko obrazovanje žena, članica i osnivačica domaćih i stranih pedagoških i drugih društava. Također je i utemeljiteljica hrvatske anglistike (Bakić, 2020).

³⁰ Nakon položenog državnog ili stručnog ispita na *Mudroslovnom fakultetu* stjecalo se zvanje profesora srednje škole, a položenim strogom ispitom ili rigoroze stjecala se titula doktora filozofije (Luetić, 2002).

ZAKLJUČAK

Zadaća ovog rada bila je prikazati život i rad Marije Jambrišak te ukazati na njen doprinos pedagogiji kroz društveno-povijesni kontekst XIX. i XX. stoljeća. Kako bi se čitava priča o njenim postignućima mogla ostvariti, morale su postojati i okolnosti koje su to omogućile. Tako se od uvođenja Mažuranićeva Zakona 1874. škola stavlja pod ovlast države, učiteljski pokret postaje sve snažniji, pedagogija se razvija kao znanost, želja za očuvanjem nacionalnog identiteta Hrvata počinje se koristiti kao razlog za veću državnu brigu o obrazovanju žena te se kroz ciljeve odgajanja domoljubnih majki i uzornih djevojaka počinju razmatrati mogućnosti poboljšanja ženskog obrazovanja. Kako ta razmatranja ne bi ostala na razini ideje i bila provedena u djelo, bili su potrebni obrazovni radnici i radnice koji bi se usudili iznijeti svoje revolucionarne ideje, a jedna od njih bila je Marija Jambrišak.

Marija Jambrišak je u mnogočemu bila prvakinja. Prva žena u Hrvatskoj i Austro-Ugarskoj koja je studirala na *Pedagogijumu*, prva hrvatska ravnateljica viših djevojačkih škola te prva učiteljica u Hrvatskoj i Austro-Ugarskoj s višim pedagoškim i didaktičko-metodičkim obrazovanjem u duhu demokratskih i progresivnih pedagoških ideja druge polovice XIX. stoljeća. Bila je jedna od prvih žena koja je pokrenula borbu za ženska prava u Hrvatskoj i koja se usudila govoriti protiv dominacije utjecaja Crkve u školi i društvu u XIX. stoljeću. U vrijeme kada je tjelesna kazna smatrana neophodnim odgojnim sredstvom, ona govori protiv nje, unatoč neodobravanju većine njenih kolega. Kao dio naprednog učiteljskog pokreta, zalaže se za jednake plaće za učiteljice i učitelje, kvalitetno obrazovanje žena i djevojčica te njihov pristup visokom obrazovanju. Najvažniju ulogu u moralnom odgoju pripisuje obitelji, točnije majci koju smatra glavnom u prijenosu ljubavi prema domovini. Njezina stajališta uvelike su pod utjecajem vremena kada se vodila borba oko nacionalne afirmacije hrvatskog naroda, pri čemu se borila za očuvanje nacionalne individualnosti hrvatskog naroda.

Na samom početku svoje karijere, kao što je navedeno, Marija Jambrišak diže glas protiv Crkvenog utjecaja u školstvu te nedvosmisleno izražava svoj stav o nesposobnosti časnih sestara da kvalitetno odgoje i obrazuju buduće učiteljice koje bi trebale biti glavnim uzorom sljedećoj generaciji djevojaka. Iako njeno čitavo izlaganje na *Prvoj općoj učiteljskoj skupštini* biva primljeno s oduševljenjem, tada je etiketirana kao protivnica Crkve i konzervativnih krugova. Kako vrijeme odmiče i njena se shvaćanja počinju transformirati te sve više počinje zagovarati upravo religiozni odgoj kojem se kao mlada žustro protivila, velikim dijelom i zbog

svojeg iskustva školovanja. Slične promjene i kontradiktorne izjave uočavamo i u drugim područjima. Tako primjerice vidimo da u odgoju i obrazovanju djevojaka zagovara prvenstveno uzdizanje majki koje će svoju domoljubnost prenijeti djeci te moći biti podrška svojim muževima. Uz to spominje klasične ženstvene vrline blagosti, nježnosti i umiljatosti koje su popraćene idealnom slikom žene. S druge strane smatra da se žena i ne mora udati kako bi bila jednako vrijedna kao ostale. Za nju žena može biti obrazovana, tražiti svoja prava i imati samostalno odabranu karijeru. Stoga možemo postaviti pitanje u kojoj mjeri je Jambrišak zapravo bila radikalnija u svojim pogledima za ono vrijeme, a tada to nije smjela ili mogla izraziti. Ipak, koristeći takvu retoriku i podržavajući pedagoge i pisce koji su žene htjeli ograničiti na bavljenje kućanstvom, odgajanje domoljubnih uzornih djevojčica ili pak isključivo predavanje djevojčicama, uspijeva uz podršku javnosti sve više i više pomicati razinu onoga što se smatralo prihvatljivim.

Iako današnja shvaćanja o ženama u obrazovanju u nekim aspektima više nisu toliko ograničena, još uvijek postoje mnoge predrasude koje vuku korijene iz razdoblja XIX. stoljeća. Tako se danas još uvijek suočavamo s predrasudama prema ženama u prirodnim znanostima, patrijarhalnim shvaćanjima o ulozi žene u obitelji, inzistiranjem na „ženstvenim“ vrlinama pri odgoju djevojčica i drugim sličnim idejama za koje volimo smatrati da su dijelom nekih prošlih vremena. Uzevši u obzir spomenuta razmišljanja o umnim sposobnostima žena iz XIX. stoljeća, vidimo kako, unatoč konstantnom umanjivanju ženinih potencijala, Marija Jambrišak pronalazi put kojim uz kolege i kolegice uspijeva otvoriti put djevojkama prvo u srednje, a zatim i u visoko obrazovanje. Vrlo je zanimljivo pratiti njen život počevši od okruženja jedne „obične“ činovničke obitelji, do naglog dobivanja pozornosti naprednog učiteljskog pokreta sve do uzdizanja do višeg sloja društva kroz čiju je podršku tijekom svog života uspjela ostvariti svoje ideje barem djelomično te napravila veliki korak unaprijed za tadašnje obrazovanje. Ipak, i te djelomično ostvarene ideje ostavile su neizbrisiv trag na obrazovanju žena, djevojaka i djevojčica bez kojega nam prilike koje smo skloni/e uzimati zdravo za gotovo ne bi bile omogućene tako brzo niti bi bile u ovom stupnju razvijene.

LITERATURA:

- 1) Bakić, L. (2020). *Natalija Wickerhauser: prva hrvatska anglistica*. Hrvatski školski muzej. <https://blog.hsmuzej.hr/2020/12/01/natalija-wickerhauser-prva-hrvatska-anglistica/>
- 2) Barić, J. (2005). Ilijašević, Stjepan. U *Hrvatski biografski leksikon*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=8389>
- 3) Basariček, S. (2009). Pomanjkanje učitelja. *Napredak*, 150(2), 271-280.
- 4) Batinić, A. (2008). Plemkinje duha: Marija Jambrišak-Jagoda Truhelka-Zdenka Marković. *Nova Croatica: časopis za hrvatsku književnost i kulturu*, 2(2 [52]), 197-215.
- 5) Batinić, Š. i Radeka, I. (2017). OD REFORMNE DO ALTERNATIVNE PEDAGOGIJE POKUŠAJI DRUGAČIJE ŠKOLE U HRVATSKOJ U 20. STOLJEĆU. *Acta Iadertina*, 14(1), 41-60.
- 6) Batinić, Š. (2020). *Feminizam uz Ognjište*. Hrvatski školski muzej. <https://blog.hsmuzej.hr/2020/06/23/feminizam-uz-ognjiste/>
- 7) Bogdanović, T. i Sokač Bogdanović, J. (2016). Mirko Bogović (1816.-1893.) – osvrt na život i djelo. *Cris*, 18(1), 5-17.
- 8) Bućin, R. (2014). Odjel za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade za Hrvatsku i Slavoniju (1869-1918/1921) : djelokrug, uredsko poslovanje i "pismara". *Arhivski vjesnik*, 57(1), 39-69.
- 9) Centralni odbor 1. obće hrvatske učiteljske skupštine. (1871). *Prva hrvatska opća učiteljska skupština*. Centralni odbor 1. obće hrvatske učiteljske skupštine.
- 10) Dr. M. I. (1936). Devedesetgodišnjica Marije Jambrišak. *Ženski list*, 20(23), 28.
- 11) Erceg, S. i Tataj, D. (2019). Položaj žena u Banskoj Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća. *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, 10(10), 81-89.
- 12) Franković, D., Tunkl, A., Lončar, Lj., Godler, Lj., Pazman, D., Ogrizović, M. (1958). *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Pedagoško-književni zbor.
- 13) Gaćina Škalamera, S. (2014). Zakon o pučkim školama i preparandijama u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji iz 1874. godine: sto četrdeseta obljetnica hrvatskoga zakona o obveznom obrazovanju. *Anali za povijest odgoja*, 13(13), 99-133.
- 14) Jambrišak, M. (1871). O učbi i njezinih čestih napose. *Školski prijatelj*, 19(298).
- 15) Jambrišak, M. (1881). Književnost. *Napredak*, 22(21), 365-366.

- 16) Jambrišak, M. (1883). Viša školska naobrazba korisna je ženi u svakoj prilici života. *Napredak*, 24(32), 501-508.
- 17) Jambrišak, M. (1886). O namješćivanju učiteljica na dječjačkih pučkih školah. *Napredak*, 27(3), 33-39.
- 18) Jagić, S. (2008). „Jer kad žene budu prave...“ : Uloga i položaj žena u obrazovnoj politici Banske Hrvatske na prijelazu u XX. stoljeće, *Povijest u nastavi*, 6(11), 77-100.
- 19) Kurelac, M. (1994). IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI - ŽIVOT I DJELO. *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, (6-7), 101-116.
- 20) Leček, S. (2017). Radić, Stjepan. U *Hrvatski biografski leksikon*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11947>
- 21) Ledić, J. (1991). *Razvoj gledanja na cilj odgoja u povijesti hrvatske pedagoške misli*. Pedagoški fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- 22) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (bez datuma -a). Austro-ugarska nagodba. U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=4698>
- 23) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (bez datuma -b). Bachov apsolutizam. U *Proleksis enciklopedija*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://proleksis.lzmk.hr/10296/>
- 24) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (bez datuma -c). Filipović, Ivan. U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=19571>
- 25) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (bez datuma -d). *Između Venecije, Beča i Pešte: (1699-1918)*. hrvatska.eu. <https://croatia.eu/index.php?view=article&id=22&lang=1>
- 26) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (bez datuma -e). Khuen-Héderváry, Karoly. U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=31368>
- 27) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (bez datuma -f). Kršnjavi, Isidor. U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=34241>
- 28) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (bez datuma -g). Modec, Ljudevit. U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41452>
- 29) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (bez datuma -h). Perkovac, Ivan. U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47658>

- 30) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (bez datuma -i). revolucija 1848.-49. U U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=52630>
- 31) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (bez datuma -j). Šenoa, August. U U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59443>
- 32) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (bez datuma -k). Škavić, Josip. U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59641>
- 33) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (bez datuma -l). Štiglić, Martin. U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59924>
- 34) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (bez datuma -m). Novotny, Stjepan. U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44337>
- 35) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (bez datuma -n). Tunkl, Antun. U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62696>
- 36) Luetić, T. (2002). Prve studentice Mudroslovnog fakulteta kr. Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. *Povijesni prilozi*, 21(22), 167-207.
- 37) Matijević, M. (2009). Značajni pedagozi i najvažnija pedagoška djela u Hrvatskoj tijekom 20. stoljeća. *Napredak*, 150(3-4), 301-319.
- 38) Mrkus, D. (2016). O pristojnom i nepristojnom vladanju kao mogućnostima otpora i što o tome kažu Marija Jambrišak i Marija Jurić Zagorka. U L. Čale Feldman, A. Dremel, R. Jambrešić Kirin, M. Grdešić, L. Dujić (Ur.), *Crveni ocean: Prakse, taktike i strategije rodnog otpora*. (str. 148-157). Centar za ženske studije.
- 39) Nekić, S. (2008). *Stjepan Basariček: Učitelj i pedagog (1848.-1918.)*. Hrvatski školski muzej. <https://www.hsmuzej.hr/hr/sadrzaj/izlozbe-i-dogadanja/prosle-izlozbe/stjepan-basaricek>
- 40) Ograjšek Gorenjak, I. (2006). Otvaranje ženskog liceja u Zagrebu. *Povijest u nastavi*, 4(8 (2)), 147-176.
- 41) Ograjšek Gorenjak, I. (2022). Ženska povijest na valovima feminizma. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 54(1), 165-200.
- 42) Ogrizović, M. (1979). *Marija Jambrišak*. Školske novine.

- 43) Ogrizović, M. (1989). *Prilozi nacionalnoj povijesti pedagogije*. Školske novine.
- 44) Pleše, B. (1998a). Fabković, Marija. U *Hrvatski biografski leksikon*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5796>
- 45) Pleše, B. (1998b). Fabković, Skender. U *Hrvatski biografski leksikon*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5798>
- 46) Pleše, B. (2005). Jambrišak, Marija. U *Hrvatski biografski leksikon*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=9072>
- 47) Radeka, I. (2010). Pedagogija i ideologija u Hrvatskoj. U D. Roksandić i I. Cvijović Lavorina (Ur.), *Desničini susreti*, (str. 116-136).
- 48) Radić, S. (1892). O emancipaciji žena. *Napredak*, 33(19), 299-302.
- 49) Raguz, M. (2010). ZAKON OD 14. LISTOPADA 1874. OB USTROJU PUČKIH ŠKOLA I PREPARANDIJA ZA PUČKO UČITELJSTVO U KRALJEVINAH HRVATSKOJ I SLAVONIJI. *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, 37(1), 87-97.
- 50) Rogić Musa, T. (2021). Lucerna, Kamila. U *Hrvatski biografski leksikon*. Preuzeto 01.07.2023. s <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11964>
- 51) Šego, J. (2011). O ženama u „Viencu“ i o liku učiteljice u trima književnim tekstovima 19. stoljeća. *Kroatologija*, 2(2), 141-159.
- 52) Škrobar (2021). Učiteljice u Banskoj Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća. *Pro tempore*, (16), 325-334.
- 53) Švoger, V. (2020). Mijat Stojanović – od „magareće klupe“ do istaknutog pedagoga i pučkog pisca 19. stoljeća. *Scrinia Slavonica*, 21(1), 219-238.
- 54) Župan, D. (2001). “Uzor djevojke”: obrazovanje žena u Banskoj Hrvatskoj tijekom druge polovine 19. st. *Časopis za suvremenu povijest*, 33(2), 435-452.
- 55) Župan, D. (2009). Dobre kućanice. Obrazovanje djevojaka u Slavoniji tijekom druge polovice 19. stoljeća. *Scrinia Slavonica*, 9(1), 232-256.
- 56) Župan, D. (2017). *Biti učenik u Hrvatskoj u dugom 19. stoljeću* [Katalog izložbe]. Izloženo u Zagrebu 19.5.2017.
- 57) Župan, D. (2018a). *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj: Ideologizacija školstva u 19. stoljeću*. Histedu.isp.hr. <https://histedu.isp.hr/ideologizacija-skolstva-u-19-stoljecu/>
- 58) Župan, D. (2018b). *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj: Disciplina i tjelovježba u školama u drugoj polovici 19. stoljeća*. Histedu.isp.hr. <https://histedu.isp.hr/disciplina-i-tjelovjezba-u-skolama-u-drugoj-polovici-19-stoljeca/>

SAŽETAK:

Marija Jambrišak rođena je u Karlovcu 05.09.1874. te je umrla 1937. u Zagrebu. Završila je učiteljsku školu Sestara milosrdica u Zagrebu te 1867. počinje raditi kao učiteljica u Krapini. Na početku karijere se na Prvoj učiteljskoj skupštini 1871. zalaže za ravnopravnost učiteljica s učiteljima. Prva je ženska polaznica bečkog Pedagogija te 1875. postaje učiteljicom u Višoj djevojačkoj školi, a 1892. nastavnicom i Ženskom liceju koji je otvoren njenom zaslugom. U liceju predaje do mirovine 1912. Bila je prva učiteljica Austro-Ugarske Monarhije s višim pedagoškim obrazovanjem, borkinja za bolji društveni položaj učiteljstva, kvalitetniji odgojno-obrazovni sustav za djevojčice, djevojke i žene te ukinuće tjelesne kazne. Posebno se bavila pitanjima ručnog rada, didaktike i metodike nastave te moralnim i tjelesnim odgojem. Njenom su zaslugom utemeljeni Klub učiteljica, Zemaljska gospojinska udruga, Ženska obrtna škola, Zajednica učiteljica i mnoge druge ustanove i društva. U ovom radu prikazuje se njezin život i rad unutar društveno-povijesnog okvira XIX. i XX. stoljeća te ukazuje na važnost njenog profesionalnog djelovanja.

KLJUČNE RIJEČI:

Marija Jambrišak, odgoj i obrazovanje, pedagogija, XIX. stoljeće, žensko obrazovanje